
CONVERGÈNCIES I DIVERGÈNCIES EN L'ÚS DE LES PARTÍCULES DISCURSIVES

JENNY BRUMME
jenny.brumme@upf.edu
Universitat Pompeu Fabra

BEATRICE SCHMID
Beatrice.Schmid@unibas.ch
Universität Basel

Resum: Aquest article reflexiona, des d'una perspectiva comparativa, sobre les convergències i divergències en l'ús de les partícules discursives en català i altres llengües romàniques (francès, italià, espanyol i romanès). L'estudi es basa en exemples extrets de la novel·la *Un crim imperfecte* (2006) de Teresa Solana i les seves traduccions. En distingirem tres casos: a) partícules tradicionals i particulars del català (*oi?*), b) partícules que reflecteixen la convergència amb el castellà i el fet que el català participa en un espai comunicatiu compartit (*o sigui*), i c) partícules panromàniques (*bé*). L'anàlisi de les traduccions revela com a factor decisiu l'especificitat pragmàtica: com més específica és la funció de la partícula, menys heterogènia n'és la traducció.

Paraules clau: convergències i divergències romàniques, marcadors discursius, preguntes confirmatòries, reformulació, connectors parentètics

Abstract: This article investigates the convergent and divergent usage of discourse particles in Catalan and other Romance languages (French, Italian, Spanish and Romanian). This cross-linguistic study is based on instances from the novel *Un crim imperfecte* («A not so perfect crime», 2006) by Teresa Solana and its translations. We distinguish between the following three cases: a) traditional particles, peculiar of Catalan (i.e., *oi?*), b) particles which reflect the convergence with Spanish and the fact that Catalan participates in a shared communicative space (i.e., *o sigui*), and c) pan-Romance particles (i.e., *bé*). The analysis of the translations reveals that pragmatic specificity is a decisive factor: the more specific the function of the particle, the less heterogeneous its translation is.

Keywords: convergences and divergences in Romance languages, discourse markers, question tags, reformulation, parenthetical markers

1. INTRODUCCIÓ

En el nostre estudi ens proposem reflexionar sobre les convergències i divergències que presenta l'ús d'algunes partícules discursives, en sentit ampli del terme, en català i altres llengües romàniques. Com a punt de partida fem servir la novel·la *Un crim imperfecte* (Barcelona, Edicions 62, 2006) de Teresa Solana. Aquesta novel·la és idònia per al nostre propòsit perquè inclou un elevat nombre de diàlegs i, per consegüent, de partícules discursives, i perquè s'ha traduït a les principals llengües romàniques (castellà, francès, italià i romanès). Hem optat per un enfocament comparatiu, no pas traductològic, vist que la novel·la no ha estat traduïda al romanès des del català sinó a partir de la versió castellana feta per la mateixa Teresa Solana.

Analitzarem les funcions pragmàtiques d'algunes de les partícules discursives que s'utilitzen en la novel·la i que, en certa mesura, reflecteixen l'ús d'aquests elements en la varietat barcelonina de la llengua, sense perdre de vista el fet que es tracta d'uns diàlegs elaborats.

Per tal d'estructurar l'anàlisi, hem distingit entre tres configuracions:

–l'ús de les partícules discursives tradicionals que representen, en determinat sentit, les particularitats del català. Serien partícules com ara *au* o *oi*. Ex. —*No l'has arribat a fer, ¿oi?* (Solana 2006, 46); —[...] *Au, aneu, que tinc companyia per dinar.* (Solana 2006, 67).

–l'ús de partícules que reflecteixen clarament la convergència amb el castellà i el fet que el català participa en un espai comunicatiu compartit amb el castellà. Aquí hem de mencionar partícules com *o sigui*, *tio/home/dona*, etc. Ex. —*O sigui que ja ho saps ... —va dir el Borja [...]* (Solana 2006: 73); —[...] *Home, que només arribo deu minuts tard* (Solana 2006: 73).

–l'ús de partícules que podríem classificar de comunes entre les llengües romàniques com ara *bé*, *d'acord* o *ai*. Ex. —*Bé, no tothom ... —va somriure.* (Solana 2006, 63); —*D'acord, l'esperem ...* (Solana 2006, 20).

Centrarem l'anàlisi en un representant de cada una d'aquestes configuracions: el marcador de preguntes confirmatòries *oi*, el reformulador *o sigui* i el connector parentètic *bé*.

L'anàlisi de les partícules discursives ens permetrà tornar a avaluar la situació del català entre les llengües romàniques i esclarir el seu estatus com a «llengua-pont». D'altra banda, la nostra aproximació mostrarà la interdependència de les tres categories esmentades i l'entramat que forma el conjunt de les partícules discursives.

2. UN CRIM IMPERFECTE, DE TERESA SOLANA

Abans de començar l'anàlisi, ens agradaria aportar alguns fets sobre l'autora i la novel·la *Un crim imperfecte*. Teresa Solana (Barcelona, 1962) és llicenciada en Filosofia per la Universitat de Barcelona, on també va cursar estudis de Filologia Clàssica. La seva activitat professional s'ha centrat en el camp de la traducció literària.

L'any 2006 es va donar a conèixer amb la novel·la *Un crim imperfecte*, amb la qual va obtenir el Premi Brigada 21 de novel·la en català. És la primera obra protagonitzada pels germans bessons Eduard i Borja. Els dos, que no s'assemblen en res, es munten una mena d'agència d'assessorament. Acaben fent de detectius quan Lluís Font, diputat i aspirant a la presidència de la Generalitat, els demana que investiguin un misteriós retrat a l'oli de la seva dona. Els bessons també protagonitzen les novel·les *Drecera al paradís* (2007), *L'hora del zen* (2011) i *Campanades de boda* (2016). A més a més, Solana va publicar el recull de contes *Set casos de sang i fetge i una història d'amor* (2010) i les novel·les *Negres tempestes* (2010) i *La casa de les papallones* (2014). Amb *Matèria grisa* (2017), un recull de vuit relats independents de gènere negre, va obtenir el 19è Premi Roc Boronat.

La novel·la detectivesca *Un crim imperfecte* s'ha convertit en un èxit de vendes i s'ha traduït a moltes llengües, entre altres, l'anglès, per Peter Bush (*A not so perfect crime*, 2008). El nostre corpus es constitueix de la traducció a l'italià *Delitto imperfetto* (2008a), al castellà *Un crimen imperfecto* ([2006] 2008b), al francès *Des jumeaux presque parfaits* (2009) i al romanès *O crimă imperfectă* (2013).

Com ja hem mencionat, aquesta última versió es va elaborar a partir de la traducció al castellà feta per l'autora el 2006, traducció més lliure que en canvia fragments i també en suprimeix alguns elements (cf. autotraducció). En general, es veu clarament que la versió romanesa parteix del text castellà, però, en alguns casos ens preguntem si, al cap i a la fi, la traductora no ha donat una ullada també al text català. Si ens fixem en l'exemple (1) veurem que el connector parentètic *bé* (1-ca), que introdueix el torn de paraula, s'ha omès en les traduccions castellana i romanesa, per la qual cosa el reformulador *vull dir* (1-ca) ara es troba en la posició inicial: *quiero decir* (1-es) i *vreau să spun* (1-ro). Per tant, en aquest cas hi ha

solucions paral·leles. En canvi, al mateix exemple la partícula confirmatòria *¿no?* (1-ca), element inexistent en el text castellà, s'ha traduït al romanès per *nu-i așa?* (1-ro):

(1-ca)¹

Bé —es va apressar a rectificar—, vull dir que és el que ens toca fer als qui estem en posició de poder ajudar els altres, **¿no?** (Solana 2006: 30)

(1-es)

Ø Quiero decir —se apresuró a rectificar— que es lo que nos corresponde hacer a quienes estamos en posición de ayudar a los demás **Ø**. (Solana 2008b: 38)

(1-ro)

Ø Vreau să spun — să grăbi el să se corecteze — ca asta trebuie să facem toți cei care suntem în situația de a-i putea ajuta pe ceilalți, **nu-i așa?** (Solana 2013: 36)

3. EL MARCADOR INTERROGATIU *oi?*

Analitzem el marcador *oi?* com a representant de la primera categoria establerta, és a dir, les partícules discursives tradicionals que representen les particularitats del català. En aquest sentit, *oi?* és un marcador exclusiu del català (central), descrit en els termes següents al DCVB:

«Partícula interrogativa amb què demanam la confirmació del que diem, l'assentiment a una afirmació o a una demanda; equival a “¿veritat?”, “¿és ver?” (or., occ.). “¿Oi que sí?": ¿veritat que sí? “¿Oi que no?": ¿veritat que no? “¿Oi que vindràs?” “No vindràs; oi?” [...]» (DCVB)

Si estadísticament *oi* es troba entre les interjeccions més usades (Cuenca 2002a: 3231), aquesta freqüència és deguda al seu ús com a marcador discursiu, no pas a l'ús com a exclamació de sorpresa o de dolor², no gaire freqüent.

Com a marcador discursiu «té la funció exclusiva de marcar preguntes confirmatòries» (Cuenca/Castellà 1995: 69), funció amb la qual és descrit al costat de *eb?*, *veritat?*, *no?* i *fa?* per Payrató (2002: 1206-1207), a la GIEC («interrogatives confirmatòries»; 2016: 1253-1254) i per Cuenca (2002a: 3225).

A diferència del català, a les altres llengües romàniques observem la «manca d'una forma pròpia de pregunta confirmatòria com *oî*» (Cuenca/Castellà 1995: 71). A la taula 1 presentem les solucions utilitzades per les llengües romàniques considerades en aquest estudi³. Hem volgut mostrar la tipologia dels recursos i les coincidències entre les llengües mitjançant la distribució en quatre columnes. La primera columna conté les solucions més específiques, a la columna 2 s'hi troben marcadors relacionats amb el significat de 'vertader' / 'veritat', la columna 3 reflecteix l'ús de l'adverbi negatiu *no* com a interrogatiu confirmatori, i la columna 4 l'utilització d'una interjecció «no específica de la confirmació» (Cuenca/Castellà 1995: 72).

¹ Per identificar les llengües fem servir el codi ISO 639 de taquigrafia internacional.

² Cf. les altres funcions descrites al DIEC2: «2 interj. [LC] Expressió usada per a comunicar sorpresa. *Oi!, tu per ací?* / 3 interj. [LC] Expressió usada per a significar dolor, generalment reduplicada. *Oi!, oi! Quin mal que em fas!*».

³ Aquesta presentació segueix, en primer lloc, l'ordre amb el qual Cuenca/Castellà (1995) presenten els marcadors per a aquestes llengües, però també la prioritització que se n'estableix a altres obres bàsiques com ara la GIEC.

Taula 1. Marcadors de preguntes confirmatòries

	1	2	3	4
català	<i>oi?</i>	<i>veritat?</i>	<i>no?</i>	<i>eh?</i>
francès:	<i>n'est-ce pas?</i>	<i>pas vrai?</i>	<i>non?</i>	<i>hein?</i>
italià:		<i>vero?</i>	<i>no?</i>	<i>(eh?)</i>
castellà:		<i>¿verdad?</i>	<i>¿no?</i>	<i>¿eh?</i>
romanès:	<i>nu-i așa?</i>	<i>adevărat?</i>		

La taula 2 recull les diferents maneres de traduir l'interrogatiu confirmatori *oi?* al corpus amb el nombre d'ocurrències de cada expressió⁴:

Taula 2. Ocurrencies de *oi?* i la seva traducció

ca	<i>oi?</i>	27
fr	<i>n'est-ce pas ?</i>	16
	<i>hein ?</i>	7
	<i>non ?</i>	3
	<i>pas vrai ?</i>	1
it	<i>no?</i>	18
	<i>vero?</i>	6
	<i>eh?</i>	1
	∅	2
es	<i>¿verdad?</i>	14
	<i>¿no?</i>	7
	<i>¿no es así?</i>	1
	∅	5
ro	<i>nu-i așa?</i>	22
	<i>adevărat?</i>	1
	∅	4

Abans d'analitzar llengua per llengua les correspondències registrades, vegem un exemple que acumula tres ocurrencies de *oi?* en una sola intervenció (2-ca). La traducció al francès és *n'est-ce pas?* (2-fr) en tots els tres casos, mentre que l'italià alterna entre *no?* i *vero?* (2-it). A la traducció al castellà, feta per la mateixa Teresa Solana, el marcador s'omet un cop, atès que la interrogativa confirmatòria *Ho entenen, ¿oi?* es converteix en una exhortació *Díganme que lo entienden* (2-es). Aquest fet s'hauria de reflectir en el text romanès (2-ro), on retrobem, no obstant això, una pregunta confirmatòria: *Înțelegeți ce vă spun?* 'Compreneu el que us dic?'. D'altra banda, en els altres dos casos la traductora al romanès opta per *nu-i așa?*:

(2-ca)

—No hi havia cap més alternativa, **¿oi?** —va dir com si aquella pregunta l'hagués de turmentar tota la vida. I va repetir—: Ho entenen, **¿oi?** No podia fer una altra cosa ... **¿oi que no?** (Solana 2006: 247)

(2-fr)

— Il n'y avait pas d'autre solution, **n'est-ce pas ?** a-t-il demandé comme si cette question allait le tourmenter toute sa vie. Vous comprenez, **n'est-ce pas ?** a-t-il répété. Je ne pouvais rien faire d'autre ... **n'est-ce pas ?** (Solana 2009 : 333)

(2-it)

«Non avevo scelta, **no?**», chiese come se quella domanda dovesse tormentar-lo per tutta la vita. E ripeté: «Mi capite, **vero?** Non potevo fare altrimenti ... **no?**» (Solana 2008a: 319)

⁴ Inicialment, havíem distingit entre enunciats afirmatius i negatiu. Aquesta distinció, però, no incideix en els resultats, per la qual cosa no la mencionem en aquest estudi.

(2-es)

—No había ninguna otra alternativa, ¿verdad? —dijo como si aquella pregunta tuviese que atormentarlo el resto de su vida—: **Díganme que lo entienden**, que no podía hacer otra cosa, ¿no es así? (Solana 2008b: 269)

(2-ro)

— Nu aveam alternativă, **nu-i așa?** rosti el, de parcă întrebarea aceea ar fi trebuit să-l chinuiască tot restul vieții: **Înțelegeți ce vă spun?** Nu puteam face altceva, **nu-i așa?** (Solana 2013: 273)

Passem a examinar breument les traduccions de *oi?* llengua per llengua. En francès les interrogatives confirmatòries es poden formular amb *n'est-ce pas?* («estructura sintagmàtica semblant a la de l'anglès»; Cuenca/Castellà 1995: 72), *pas vrai?*, *non?* i *hein?*. Heus-ne aquí quatre exemples extrets de la traducció francesa d'*Un crim imperfecte*:

(2-ca)

— [...] La coneixes, **¿oi?** (Solana 2006: 61)

(2-fr)

Tu la connais, **n'est-ce pas?** (Solana 2009: 87)

(3-ca)

— [...] No és un regal per a les nenes, **¿oi?** (Solana 2006: 141)

(3-fr)

Ce n'est pas un cadeau pour les filles, **pas vrai ?** (Solana 2009: 193)

(4-ca)

— [...] Daixò, perquè tu no et veuries pas amb cor d'anar-hi tot sol, **¿oi?** —va dir com aquell que res. (Solana 2006: 96)

(4-fr)

Je dis nous parce que j'imagine que tu ne te sens pas d'y aller tout seul, **non ?** a-t-il dit avec l'air de ne pas y toucher. (Solana 2009: 134)

(5-ca)

— [...] Te'n recordes, **¿oi?** (Solana 2006: 157)

(5-fr)

Tu t'en souviens, **hein ?** (Solana 2009: 215)

L'italià, que no disposa de cap interrogatiu específicament confirmatori, fa servir *no?* o *vero?* / *non è vero?*, com podem observar als següents exemples:

(2-ca)

— [...] La coneixes, **¿oi?** (Solana 2006: 61)

(2-it)

«La conosci, **no?**». (Solana 2008a: 83)

(6-ca)

No l'has arribat a fer, **¿oi?** (Solana 2006: 46)

(6-it)

«Non l'hai mai fatto, **vero?**». (Solana 2008a: 64)

En canvi, la possibilitat d'utilitzar *eh?* sembla ésser molt restringida⁵:

Tot i que també hi ha la possibilitat d'usar la interjecció *eh?* com a equivalent a *vero?*, la major part dels informants dubten sobre la correcció de les oracions amb aquesta forma. Accepten l'estructura només en alguns contextos força reduïts, i, no obstant això, sovint els sona massa col·loquial o dialectal. (Cuenca/Castellà 1995: 71)

El castellà, per la seva banda, tampoc no posseeix cap marcador específic (exclusiu) de pregunta confirmatòria, però comparteix amb el català la possibilitat d'utilitzar *¿verdad?* (2-es) i *¿no?* (7-es), a més de *eh?*, del qual no hem registrat cap exemple:

(2-ca)
— [...] La coneixes, **¿oi?** (Solana 2006: 61)
(2-es)
— [...] La conoces, **¿verdad?** (Solana 2008b: 71)

(7-ca)
—Hola, Eduard, maco. Quina desgràcia, **¿oi?** (Solana 2006: 191)
(7-es)
—Hola, querido Eduard. Qué desgracia, **¿no?** (Solana 2008b: 209)

En romanès, hem pogut distingir dos marcadors principals que signifiquen 'no és així?' (*nu-i așa?* – 'nu e așa?') i 'veritat?' (*adevărat?*). Vegem-ne uns exemples:

(2-ca)
— [...] La coneixes, **¿oi?** (Solana 2006: 61)
(2-ro)
— [...] O cunoști, **nu-i așa?** (Solana 2013: 70)

(8-ca)
—Pobre Eduard! Em penso que no entens res. Encara ets un romàntic, **¿oi?** (Solana 2006: 53)
(8-ro)
—Sărmane Eduard! Mi se pare că nu înțelegi nimic. Ai rămas același romantic, **adevărat?** (Solana 2013: 62)

Finalment, hem de mencionar que a les traduccions a l'italià, castellà i romanès, algunes vegades s'omet el marcador (*cf.* taula 2) i es perd el matis que l'interlocutor demana que es confirmi la seva suposició. Vegem-ne un exemple italià:

(9-ca)
—¿Són policies, **oi?** —va dir tremolant. (Solana 2006: 228)
(9-fr)
—Vous êtes de la police, **n'est-ce pas ?** a-t-il dit en tremblant. (Solana 2009: 307)
(9-it)
«Siete poliziotti?», chiese, tremante. (Solana 2008a: 294)
(9-es)
—Son policías, **¿verdad?** —dijo temblando. (Solana 2008b: 248)
(9-ro)
— Sunteți polițiști, **nu-i așa?** spuse el tremurând. (Solana 2013: 252)

⁵ Al text italià hi ha una única ocurrència de la partícula *eh*, que, a més a més, es dona en la parla d'una amiga francesa del Borja i, per tant, pot ser un recurs per marcar el seu «accent». Al text català, es fa servir el que es denomina «eye dialect». Vegem l'exemple: «—Suposo que després de tots aquests anys no te n'anigàs així com així, ¿oi, Pep? » (Solana 2006: 156) – «Spero che dopo tanti anni adesso non filerai subito via, eh, Pep? Dobbiamo cenare assieme e mi devi raccontare tante cose [...]». (Solana 2008a: 204).

4. EL REFORMULADOR O SIGUI

El reformulador⁶ *o sigui* (o *sia*, o *sigu*) introdueix una formulació alternativa que serveix per a aclarir, matisar o corregir el que s'acaba de dir, o per a assenyalar-ne una equivalència (cf. GIEC 2016: 969-976; Cuenca 2002a i 2003; Bach 2017). Segons la GIEC, *o sigui* té dos valors semàntics:

- a) un valor disjuntiu, concretament, de reformulació;
- b) un valor contrastiu, concretament, d'oposició (GIEC 2016: 975).

Com a reformulació compta en català amb tota una sèrie d'expressions sinonímiques, per ex. *és a dir*, *dit d'una altra manera*, *en altres paraules*, *vull dir*, *això és*, etc. (GIEC 2016: 975; Bach 2017: 152). La GIEC, parlant de la coordinació disjuntiva (2016: 981-982), aclareix:

L'equivalència es pot expressar més explícitament amb l'ús de connectors de reformulació com *és a dir*, *o sigui* (o *o sia*, o *sigu*) i *això és* [...]: *L'epopeia, és a dir, la poesia èpica, és l'objecte del curs; L'epopeia, això és, la poesia èpica...* La disjunció també es pot emprar per a matisar o corregir el que s'acaba d'assenyalar (*La traducció o, més ben dit, l'adaptació del llibre és excel·lent*). (GIEC 2016: 982)

Pel que fa al registre, hi ha una clara diferència entre les expressions sinonímiques esmentades (igual que en castellà). En comparació amb *és a dir* (el reformulador per excel·lència, que té subentrades al DIEC i al DCVB), el connector *o sigui* pertany més aviat al català oral i col·loquial. No sorprèn, per tant, la seva freqüència en la novel·la *Un crim imperfecte*, text que precisament pretén emular el llenguatge col·loquial. De fet, hem trobat 6 ocurrències de *és a dir* enfront de 47 ocurrències de *o sigui* (o *o sigui*, *que / o sigui que*). Aquesta diferència no és deguda només al registre, sinó també a la major extensió semàntico-pragmàtica que presenta l'expressió *o sigui* al text examinat.

L'ús de *és a dir* és limitada a la funció explicativa, clarament reformuladora. Amb aquesta funció els dos connectors s'empren de manera semblant, com es pot veure en els exemples següents:

(10-ca)

[...] el Pep (**és a dir**, el Borja) i jo som germans. (Solana 2006: 7)

La Dolors, **o sigui**, la Lola, és la germana petita de la Montse [...]. (Solana 2006: 56)

(11-ca)

[...] havia nascut a Barcelona el 1958, **és a dir**, que tenia quaranta-sis anys [...]. (Solana 2006: 71)

[...] va néixer el 1941 (**o sigui que** té seixanta-quatre anys) [...]. (Solana 2006: 92)

(12-ca)

El dossier que portava les inicials «N.D.» (**és a dir**, Nieves Dalmau) [...]. (Solana 2006: 201)

El que portava les inicials «L.F.» (**o sigui**, Lluís Font) [...]. (Solana 2006: 200)

En canvi, l'ús de *o sigui* és molt més ample. A més d'aclariments i precisions, també introdueix resums i interpretacions del que s'ha dit i, fins i tot, conclusions que l'interlocutor treu de les seves consideracions o suposicions. Per tant, al costat dels valors disjuntius descrits a les gramàtiques, adopta valors consecutius i de conclusió. Amb aquests valors apareix prou sovint a l'inici d'una intervenció o al començament d'una conversa (cf. més avall l'exemple 14). A més a més, hi ha ocurrències on sembla tenir valor expletiu.

⁶ La GIEC tracta *o sigui* entre els connectors parentètics (2016: 969-976), precisant, però, la seva proximitat amb les conjuncions: «Alguns connectors només admeten la posició inicial respecte al segon membre de la connexió. És el cas de *ara* (*bé*), *és a dir*, *això és*, *o sigui* (o *o siga*, o *sia*): [...]. En aquest sentit, es tracta de connectors parentètics que s'aproximen al comportament de les conjuncions» (2016: 971).

La reformulació funciona de manera semblant a les altres llengües romàniques, és a dir, amb un reformulador prevalent i tota una sèrie d'expressions més o menys sinonímiques (taula 3). És especialment notable la convergència amb el castellà en aquest domini. L'extensió d'usos que mostra el connector *o sigui* en català actual ja s'ha descrit àmpliament per al castellà *o sea*. En el *Diccionario de partículas discursivas del español* (cf. DPDE), el valor conclusiu hi figura en primer lloc, abans del valor explicatiu⁷.

Taula 3. Alguns reformuladors en les altres llengües romàniques

ca	<i>és a dir, o sigui, en altres paraules, això és...</i>
fr	<i>c'est-à-dire, autrement dit, en d'autres mots...</i>
it	<i>cioè, vale a dire, in altre parole...</i>
es	<i>es decir, o sea, en otros términos, en otras palabras, esto es...</i>
ro	<i>adică, cu alte cuvinte...</i>

Aquesta situació es reflecteix en el nostre corpus. L'anàlisi de les traduccions que ha rebut *o sigui* en les llengües meta presenta la distribució següent (taula 4)⁸:

Taula 4. Les traduccions de *o sigui* (*que*) en el corpus (capítols 1-10)

llengua	expressions	ocurrències
ca	<i>o sigui (que)?</i>	19
fr	<i>c'est-à-dire</i>	5
	<i>donc</i>	4
	<i>autrement dit</i>	3
	<i>ce qui signifie / signifiait que</i>	3
	<i>alors</i>	2
	<i>tu veux dire que</i>	1
	∅	1
it	<i>quindi</i>	8
	<i>cioè</i>	2
	<i>in altre parole</i>	2
	<i>ovvero</i>	2
	<i>vale a dire</i>	1
	<i>di conseguenza</i>	1
	<i>ne consegue che</i>	1
	<i>e così</i>	1
	∅	1
	es	<i>o sea (que)</i>
<i>de manera que</i>		2
<i>en definitiva</i>		2
<i>es decir</i>		1
<i>lo que significa que</i>		1
<i>así que</i>		1
<i>y</i>		1
∅		2
ro	<i>adică</i>	8
	<i>cu alte cuvinte</i>	4
	<i>așadar</i>	2
	<i>așa că</i>	2
	<i>la urma urmelor</i>	1
	<i>în definitiv</i>	1
	∅	1

⁷ Amb valor conclusiu: «Presenta el miembro del discurso en el que aparece como una consecuencia o conclusión de todo o de parte de lo dicho anteriormente». Amb valor explicatiu: «Presenta el miembro del discurso en el que aparece como una explicación o aclaración de todo o de parte de lo dicho anteriormente» (DPDE).

⁸ En vista de la freqüència de l'expressió *o sigui*, hem considerat només les ocurrències en la primera part de la novel·la (capítols 1-10).

La taula 4 mostra la diversificació de les traduccions deguda a la diversificació semàntica i pragmàtica de *o sigui*. En italià, castellà i romanès les solucions preferides són *quindi* ('doncs', 'per tant'), *o sea y adică* ('és a dir', 'doncs'), respectivament. En francès hi ha dos favorits: el reformulador *c'est à dire* ('és a dir') i el marcadore consecutiu *donc* ('doncs', 'per tant'). Com es veu en els exemples (13) i (14), les traduccions varien segons els valors semàntics indicats més amunt. En el cas (13) *o sigui* introdueix un aclariment. L'exemple (14), en canvi, il·lustra el valor conclusiu: a través de tot el que s'ha dit anteriorment, la Montse arriba a la conclusió que el Borja vindrà a la festa. Cal observar que la posició sintàctica, és a dir, la posició inicial del reformulador, es manté en italià (*quindi*), castellà (*o sea que*) i romanès (*aşadar* 'per tant', 'doncs'). En francès, l'element conclusiu s'integra completament a la frase (*alors* 'per tant').

(13-ca)

La Dolors, **o sigui**, la Lola, és la germana petita de la Montse [...]. (Solana 2006: 56)

(13-fr)

Dolors, **c'est-à-dire** Lola, est la petite soeur de Montse [...]. (Solana 2009: 79)

(13-it)

Dolors, **ovvero** Lola, è la sorella minore di Montse [...]. (Solana 2008a: 76)

(13-es)

Dolors, **es decir**, Lola, es la hermana pequeña de Montse [...]. (Solana 2008b: 66)

(13-ro)

Dolors, **adică** Lola, este sora mai mică a lui Montse [...]. (Solana 2013: 64)

(14-ca)

— **O sigui que** el Borja-Mari vindrà demà a la festa ... —va dir la Montse amb un somriure. (Solana 2006: 36)

(14-fr)

—Borja-Mari va venir demain à ma fête, **alors**, a fait Montse avec un sourire. (Solana 2009: 53)

(14-it)

«**Quindi** Borja-Mari domani verrà alla festa ... », disse Montse con un sorriso. (Solana 2008a: 50)

(14-es)

—**O sea que** Borja-Mari vendrá mañana a la fiesta ... —soltó Montse con una sonrisa. (Solana 2008b: 45)

(14-ro)

— **Aşadar**, Borja-Mari vine mâine la petrecere... spuse Montse zâmbind. (Solana 2013: 42)

5. EL CONNECTOR PARENTÈTIC *BÉ*

Entre les partícules comunes de les llengües romàniques hem seleccionat el connector parentètic català *bé* (GIEC 2016: 796). Trobem usos similars, etimològicament desenvolupats a partir de l'adverbi llatí *bene* o l'adjectiu *bonus*, i convertits en connectors com ara en francès *eh bien*⁹ y *bon*, en italià *bene*, *ebbene*, *bè'/beh*¹⁰, en castellà *bien* y en romanès *bine*. En aquest sentit, es podrien esperar traduccions de caire panromànic com la següent, que presenta una solució romànica general:

(15-ca)

—**Bé**, i vostè, ¿què hi diu? —va preguntar un dels policies a la dona ferida. (Solana 2006: 132)

⁹ El TLF descriu les diverses funcions del connector *eh bien*, entre altres la d'instaurar una situació de diàleg (senyal d'apertura) com: «— *Eh bien, mon enfant, vos élèves vous donnent-elles satisfaction? [...]*». En relació amb *bon*, s'ha de destacar la seva funció de senyal d'aprovació com, per exemple, a: «*Bon, alors, c'est pour quand ?*» (GR 2017).

¹⁰ Segons Sabatini / Coletti (2018), *beh* s'utilitza al principi de la frase com a senyal discursiu d'apertura, en particular, en respostes com: «*Ti è piaciuto il film?*» «*Beh, era molto banale*». Entre les altres funcions que indiquen els autors cal destacar el valor conclusiu com en l'exemple següent: *beh, fa' come ti pare*.

(15-fr)

— **Bon**, et vous, qu'avez-vous à dire ? a demandé un des policiers à la femme blessée. (Solana 2009: 180)

(15-it)

«**Be'**, e lei, cosa mi racconta?», chiese uno dei poliziotti alla ferita. (Solana 2008a: 171)

(15-es)

— **Bueno**, ¿y usted qué dice? —le preguntó abiertamente uno de los policías. (Solana 2008b: 146)

(15-ro)

— **Bine**, și dumneavoastră ce spuneți? o întrebă direct unul din polițiști. (Solana 2013: 147)

No obstant això, els valors de *bé* són múltiples¹¹ i no tots coincideixen amb els valors desenvolupats a les altres llengües romàniques.

Segons indica la GIEC, *bé* posseeix els següents valors semàntics:

a) un valor additiu que es concreta en expressar continuïtat, tal i com indica l'exemple: *Ja tenim la carta. Bé, llegim-la.* (GIEC 2016: 973);

b) un valor contrastiu que marca oposició. A l'exemple següent es fa servir *ara*, però el podríem substituir perfectament amb *bé*: *Tenia intenció d'anar-hi avui mateix; ara, si m'assegures que vindrà demà, no hi aniré.* (GIEC 2016: 975)

La polivalència del marcadore parentètic *bé* es fa palesa en les traduccions. La taula 4 demostra una ampla coincidència de solucions entre el català i l'italià. D'altra banda, la traducció al francès presenta major diversitat de solucions i un alt grau d'omissions. És interessant veure que la (auto)traducció al castellà equipara *bueno* amb *bé* en 22 casos, però igualment hi ha elevat grau d'omissions.

Taula 5. Traduccions que ha rebut *bé* en les llengües meta

Ocurrències			
ca	<i>bé</i>	35	
fr	<i>eh bien</i>	10	
	<i>bon</i> ¹²	7	
	<i>je veux dire par là</i>	1	
	<i>en tout cas</i>	1	
	<i>enfin</i>	1	
	<i>très bien</i>	1	
	<i>ouais</i>	1	
	<i>j'imagine que oui</i>	1	
	<i>allez</i>	1	
	<i>d'accord</i>	1	
	Ø	11	
	it	<i>bé'</i>	30
		<i>o per lo meno</i>	1
<i>cioè</i>		1	
<i>capisco</i>		1	
Ø		2	
es	<i>bueno</i>	22	
	<i>en fin</i>	2	
	<i>quiero decir</i>	1	
	Ø	10	
ro	<i>bine</i>	11	
	<i>mă rog</i>	13	
	<i>vreau să spun</i>	1	
	<i>în fine</i>	1	
	Ø	9	

¹¹ La GIEC, parlant dels adverbis oracionals (2016: 818-821), precisa que *bé* es descriu com a connector parentètic: «Aquests adverbis, des d'una posició perifèrica o parentètica, relacionen l'oració en què es troben amb la informació apareguda anteriorment en el discurs o en la conversa» (2016: 821).

¹² A la traducció al francès hi ha 36 ocurrències en total perquè s'ha traduït un *bé* per dos marcadors: cat. — Bé, jo me n'he d'anar —va dir l'Eudald Masoliver—. (Solana 2006: 199) – fr. – Bon, eh bien, il faut que j'y aille, a dit Eudald Masoliver. (Solana 2009: 268)

L'exemple (16-ca) mostra que *bé* també té valor conclusiu (GIEC 2016: 976), com altres connectors (*en fi*, *en definitiva*, etc.):

(16-ca)

—Sí, molta conya alternativa però no vegis com els agrada el mam, començant per la Montse i la Lola.

—**Bé**—va arronsar les espatlles—, espero que la Lola no es faci massa il·lusions. (Solana 2006: 56)

La mateixa Solana ha traduït aquesta rèplica fent servir *en fin* en castellà (15-es), solució que ha influït la traducció al romanès (15-ro):

(15-es)

[...] —**En fin**—dijo encogiéndose de hombros—, espero que Lola no se haga demasiadas ilusiones. (Solana 2008b: 66)

(15-ro)

[...] — **În fine**, spuse el ridicând din umeri, sper ca Lola să nu-și facă prea multe iluzii. (Solana 2013: 64)

En canvi, en francès i italià trobem els connectors *bon* (15-fr) i *be'* (15-it), respectivament:

(15-fr)

— **Bon**, a-t-il fait en haussant les épaules, mais j'espère que Lola ne va pas se faire trop d'illusions. (Solana 2009: 79)

(15-it)

«**Be'**», alzò le spalle, «spero che Lola non si faccia troppe illusioni». (Solana 2008a: 76)

Si revisem la solució preferent en les diverses llengües romàniques, veiem que, com ja hem dit, l'italià, amb 30 ocurrences de *be*, és el cas més homogeni, seguit de *bueno* en castellà amb 22 ocurrences. El romanès amb *mă rog* (13 ocurrences) i *bine* (11 ocurrences) presenta un aspecte particular. El marcador *mă rog* és molt freqüent en romanès parlat, però també està ben documentat en els diàlegs literaris des del segle XIX (Livescu 2014). Per tant, no sorprèn que la traductora al romanès l'introdueixi encara que en la (auto)traducció al castellà s'hagi omès el marcador. Vegem-ne els exemples:

(15-ca)

No sé ben bé com (**bé**, de fet, va ser en una d'aquelles festes d'empresa, [...]). (Solana 2006: 42)

(15-es)

El caso es que sin saber muy bien cómo (**Ø** en realidad, fue durante una de esas fiestas de empresa, [...]). (52)

(15-ro)

În afară de asta, mai era ceva. Nu știu bine cum (**mă rog**, de fapt a fost în timpul unei petreceri la firmă, [...]). (Solana 2013: 49)

Finalment, vegem un exemple on *bé* serveix per matisar o relativitzar allò anteriorment dit. Amb l'excepció del castellà, a les altres tres llengües trobem marcadors diferents, que aconsegueixen, però, la funció indicada en el text de partida. Si fem la prova retraduint els marcadors, observem que tots podrien ser sinònims en el context català: fr. *en tout cas, c'est qu'elle dit* – ca. *en tot cas, això diu*; it. *o per lo meno così dice* – ca. *o, com a mínim, això diu*; ro. *mă rog, asta zice ea* – ca. *vull dir, això diu*.

(15-ca)

—Normalment, als matins, sol sortir de casa cap allà les deu, per anar a visitar botigues i proveïdors. A les tardes va a la perruqueria, al gimnàs, queda amb amigues ... **Bé**, això diu. Com que jo em passo el dia entre el Parlament, el partit i el despatx ... (Solana 2006: 33)

(15-fr)

- Normalement, le matin elle sort vers dix heures, pour se rendre dans les boutiques et chez ses fournisseurs. L'après-midi, elle va chez le coiffeur, à sa salle de sport, elle retrouve ses amies ... **En tout cas**, c'est ce qu'elle dit. [...] (Solana 2009: 49)

(15-it)

«Normalmente la mattina esce di casa verso le dieci per andare a vedere negozi e fornitori. Il pomeriggio va dal parrucchiere, in palestra, si incontra con le amiche ... **O per lo meno** così dice. [...]». (Solana 2008a: 46)

(15-es)

—Normalmente, por las mañanas, Lidia sale de casa hacia las diez para ir a visitar tiendas y proveedoras. Lo que hace por las tardes es otro asunto. Va a la peluquería, al gimnasio, queda con las amigas ... **Bueno**, eso es lo que ella dice. [...] (Solana 2006: 41)

(15-ro)

—În mod normal, diminețile obișnuiește să plece de acasă cam pe la ora zece ca să viziteze magazinele și furnizorii. Ce face după-amiezile e altă poveste. Merge la coafor, la sala de gimnastică, se vede cu prietenele... **Mă rog**, asta zice ea. [...] (Solana 2013: 39)

6. A MODE DE CONCLUSIÓ

Per acabar, podem afirmar que l'estudi contrastiu de les partícules discursives amb l'ajuda de traduccions ofereix una panoràmica força interessant per determinar més en detall les convergències i les divergències entre les llengües romàniques. Queda palès que aquest enfocament modern connecta amb les perspectives tradicionals de la filologia romànica. Entre els resultats, cal destacar que el recurs particular del català (*oi?*) produeix el conjunt més unitari de traduccions. A l'altre extrem, el recurs panromànic (*bé*) provoca un tractament molt més dispers entre les diferents llengües meta. En tot cas, s'imposa com a factor decisiu: com més específica és la funció pragmàtica del marcador, més previsible n'és la traducció.

JENNY BRUMME
jenny.brumme@upf.edu
Universitat Pompeu Fabra

BEATRICE SCHMID
Beatrice.Schmid@unibas.ch
Universität Basel

CORPUS

- Solana, T. (2006) *Un crim imperfecte*, Barcelona, edicions 62.
 Solana, T. (2008a) *Delitto imperfetto*, Palermo, Sellerio. Traducció Barbara Bertoni.
 Solana, T. (2008b) *Un crimen imperfecto*, Barcelona, debolsillo. Traducció Teresa Solana.
 Solana, T. (2009) *Des jumeaux presque parfaits*, Arles, Actes Sud. Traducció Juan Vila.
 Solana, T. (2013) *O crimă imperfectă*, București, Editura RAO. Traducció Adriana Steriopol.

BIBLIOGRAFIA

- Cuenca, M. J. (2002a) «31. Els connectors textuais i les interjeccions», dins GCC, vol. 3, pp. 3173-3237.
 Cuenca, M. J. (2002b) «Anàlisi contrastiva, lingüística aplicada i lingüística teòrica», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. XLX, *Miscel·lània Joan Veny 1*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 11-31.
 Cuenca, M. J. / Castellà J. M. (1995) «Una caracterització cognitiva de les preguntes confirmatòries (*question tags*)», *Caplletra* 18, pp. 65-84.
 DCVB = Alcover, A. M. / Moll, F. de B. (2001-2002) [1968-1975]: *Diccionari català-valencià-balear*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Palma: Editorial Moll. URL: <https://dcvb.iec.cat/>.
 DIEC2 = Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*. Segona edició. URL: <https://mdlc.iec.cat/>.
 DPDE = Briz, A. / Pons, S. / Portolés, J. (coords.) (2008) *Diccionario de partículas discursivas del español*, URL: www.dpde.es.
 GCC = Solà, J. / Lloret, M.-R. / Mascaró, J. / Pérez Saldanya M. dirs. (2002) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, 3 vols.
 GIEC = Institut d'Estudis Catalans (2016) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
 GR 2017 = *Le Grand Robert – Version numérique*, version 4.1 (novembre 2017), Paris, Dictionnaires Le Robert – SEJER, 2017.
 Livescu, M. (2014) «*Mă rog*: A pragmatic marker in Romanian», dins Ghezzi, Ch. / Molinelli, P. eds., *Discourse and pragmatic markers from Latin to the Romance languages*, Oxford, OUP, pp. 86-108.
 Payrató, Ll. (2002) «3. L'enunciació i la modalitat oracional», dins GCC, vol. 2, pp. 1149-1220.
 Sabatini, F. / Coletti, V. (2018) [2011 | *Dizionario della Lingua Italiana*, Milano, Corriere della Sera. URL: http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/.